

Diplomatika

Definice

Diplomatika je věda zabývající se studiem **písemností úřední provenience**, které hodnotí po stránce **vnitřní i vnější** jako produkty určitého **právního, sociálního a kulturního** prostředí v souvislosti s dějinami institucí, jež je produkují, tj. kanceláří. Přitom klade důraz na jejich **funkci v příslušné společnosti** (I. Hlaváček).

Pojmy

diploma = lat. listina, z řec. diplóo = zdvojuji

rusky *diplomatika*

polsky *dyplomatyka*

francouzsky *diplomatie*

anglicky *diplomats*

italsky *diplomatica*

němčina *Diplomatik* nebo *Urkundenlehre* a novější *Urkundenforschung*.

Aktenkunde - novověká diplomatika

Kategorie diplomatického materiálu (podle obsahově-právní podstaty)

- Listiny
- Mandáty
- Listy nebo dopisy
- Aktové písemnosti
- Úřední knihy

- ▶ písemnost upravená **podle určitých pravidel** a určená k tomu, aby podala svědectví **o určité právní skutečnosti** (právní pořízení):
 - ▶ právní počiny nebo právní jednání nebo právní akty - závislé na lidské vůli - např. založení kláštera, založení města, darování, smlouva, udělení výsady apod.
 - ▶ právní události – nezávislé na lidské vůli – např. přírodní jevy, živelná katastrofa, narození dítěte apod.

Listina

Mandáty

- Mandáty – písemnost upravená podle určitých pravidel a obsahuje rozkaz, příkaz; většina mandátů měla dočasnou platnost.
- Listy (dopisy) – písemnost upravená podle určitých pravidel, která obsahuje pouhé sdílení bez moci závazné. Na rozdíl od listin a většiny mandátů byly uzavřené.

Aktové písemnosti

- Aktový materiál, úřední akta, spisový materiál, spisy.
 - PVH – z hlediska obsahově-právní povahy.
 - Archivnictví – z hlediska uložení v archivu.
- Akt – specifický význam v raném středověku. Použití pro tzv. pamětní záznam (střední, západní i jižní Evropa v období od 9. – 11. století). U nás od konce 10. do pol. 12. století.

Cu dno nolente Seilis n r v clarissim ac relig
nris aboz q; scq; cstraxisse familia anc ad cam
negocul liba exstere n tant pposuo & srib; em
misteru defamilia de maui viru cu uxore
gratentio ac aratorib; cu omib; necessarij scilicet fili
Juella oparice .xxx. l. quia q; centu cu capo ma
do accipiendā pdicte exstet arte. Altera paupā v
cole sal talia glbia paupā aduclunt. n. partē pposuo
magna aut n. msura p̄ illo q; sal duci debent. & ip
na. nate. n. msuras magna. comediocri nna. depa
gimau. Illo aut q; pprie boni anno mal exort
de vns. & apuril. immo canos quicūq; huic ecclē
panti queq; annu pcedens p̄tinica unciūq; ex
p̄posuo srib; p̄soluant. Nomina null
Lubseuicli. Hycel. Dehuc. Hecstas. F
cum agris abidē aduclent. b. v. p̄tinice. Ex
eternal sustinebit. a. a. a. De pulla de
Alia. conit. Manu. den. Anna. Lyda. S. u
N. p̄tinice. sustinebit. quibus de. s. a. conit. s. ostia

Hee aut. r. 50 nolente addit. p.
leaslan. Hgonm. th. Henricus dux terram qua
Pare. d. d. gett. p̄locomentib; zemu. Wolah. d. abgett
boguerā. ascllatu
dedit bonum patrimonium. Broznato. cu. caritatem.
Sclszias. dedit. p̄. buehnd. boencheib; d. d. r. 10. 0.
dolat. zemu. bogu. thiatu. mu. lcep. au. sedu. ma. d. u. s. u. a.

Tzv. zakládací listina
litoměřické kapituly (1057)

Úřední knihy

- Úřední knihy pro vnitřní potřebu. **Knihy správní.** Pro vlastní evidenci příslušné instituce.
- Úřední knihy pro vnější potřebu. **Knihy právní.** Nejen pro vlastní evidenci, ale právní platnost i na veřejnosti.

Úřední knihy

- Registra – knihy, do kterých se opisují texty vydaných písemností. V novověku - expediční protokoly.
- Kopiaře – opak register, opis listin došlých, přijatých. V novověku - podací (exhibitní) protokoly.
- Formulářové sbírky – vzorce, příklady písemnosti, jak má být písemnost vyhotovena.

Úřední knihy pro vnější potřebu

- Knihy veřejných notářů (knihy imbreviatur) - notářský instrument.
- Knihy městské – knihy pro právní a administrativní potřeby města.
- Knihy pozemkové (gruntovní) – gruntovnice. Vedeny u vrchnostenských úřadů.
- Zemské desky - knihy vedené u zemských soudů.
- Dvorské desky - knihy vedené u dvorského soudu.
- Matriky – křestní (rodné); oddací; matriky úmrtní.

Ž e n i ť

G m é n o

R o k, m ě s í c a d e n	Pr. o. b o m u	G m é n o	V ě b e - l e n ť n o s t		V ě t ě l ě t	P r o - p ě t ě n o s t	P r o - p ě t ě n o s t
			k a t o l i c k ě	n e k a t o l i c k ě			
<u>Letá Páni 1901.</u>							
Dne 13. února 1901 byli obřázeni od Paola Langra, faráře	12.	Ninčene Lantuch, polnička v Lichošti č. 19. okresi hřbitvanství: Ledčicko, samička narozená, maničelský syn Josefa Lantucha, polnička x Lichošti č. 19. a matky Marie, dcery Františka Lantucha, polnička x Lichošti č. 20. všichni: katolíci, okresi hřbitvanství: Ledčicko. Ohlášky byly v Lichošti dne 13. února 1901. Listiny ve farním archivu fasc. od r. 1901. č. 1.	katol.	30	30	30	30
Dne 2. června 1901 byli obřázeni od Paola Langra, faráře	16.	Leobold (Kovář) Kovář, velník v Křeslavicích, v Nepřevě č. 16. okresi hřbitvanství: Ledčicko, samička narozená, maničelský syn Josefa Kováře, velníka v Nepřevě č. 7. a matky Josefy, dcery Jana Kováře, velníka v Nepřevě č. 27. všichni: katolíci, okresi hřbitvanství: Ledčicko. Ohlášky byly v Lichošti dne 23. února 1901. Listiny ve farním archivu fasc. od r. 1901. č. 7.	katol.	31	31	31	31
Dne 3. srpna 1901 byli obřázeni od Paola Langra, faráře	9.	Antonín Třísovský, kuchtář ve Smrdovicích č. 49. okresi hřbitvanství: Ledčicko, maničelský syn Josefa Třísovského, kuchtáře ve Smrdovicích č. 49. a matky Františky, dcery Josefa Pačka, mlynáře v Křeslavicích č. 5. okresi hřbitvanství: Křeslavicko, všichni: katolíci. Ohlášky byly v Lichošti ve Smrdovicích dne 18. srpna 1901. Listiny ve farním archivu fasc. od r. 1901. č. 9. + 4. 8. 1902, raut 300	katol.	26	26	26	26
<u>Letá Páni 1903.</u>							
Dne 26. května 1903 byli obřázeni od Paola Langra, faráře	14.	Josef Horais, domkář v Křeslavicích č. 15. okresi hřbitvanství: Ledčicko, samička narozená, maničelský syn Josefa Horaisa, domkáře v Křeslavicích č. 15. a matky Františky, dcery Josefa Horaisa, domkáře v Křeslavicích č. 19. okresi hřbitvanství: Ledčicko, všichni: katolíci. Ohlášky byly v Lichošti dne 26. května 1903. Listiny ve farním archivu fasc. od r. 1903. č. 5.	katol.	24	24	24	24
Dne 10. listopadu 1903. byli obřázeni od Paola Langra, faráře	18.	František Černohub, ceditel v Lichošti č. 24. narozený v Bohdanečích č. 11. okresi hřbitvanství: Ledčicko, maničelský syn Františka Černohuba, křižáka a domkáře v Bohdanečích č. 11. a matky Marie, dcery Josefa Černohuba a Laxi, všichni: katolíci. Ohlášky byly v Lichošti dne 25. srpna 1903. Listiny ve farním archivu fasc. od r. 1903. č. 2.	katol.	25	25	25	25

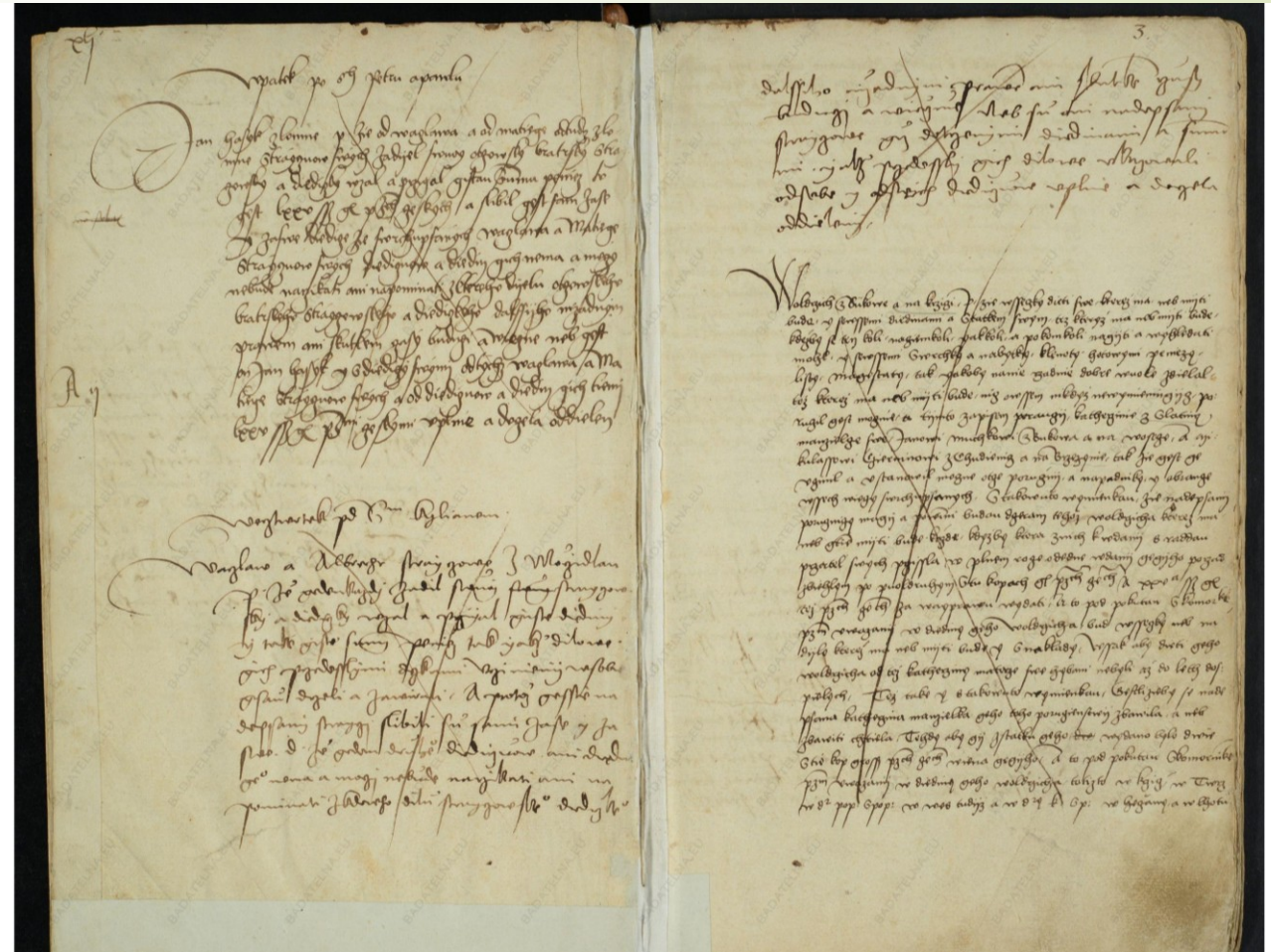
R e w ě s t a S w ě d ť ů

G m é n o

R o k, m ě s í c a d e n	Pr. o. b o m u	G m é n o	V ě b e - l e n ť n o s t		V ě t ě l ě t	P r o - p ě t ě n o s t	P r o - p ě t ě n o s t
			k a t o l i c k ě	n e k a t o l i c k ě			
<u>1901.</u>							
		Antonine Kajdova, narozená v Křeslavicích č. 12. okresi hřbitvanství: Ledčicko, maničelská dcera Josefa Kajdova, polnička ve Křeslavicích č. 12. a matky Marie, dcery Jana Noury, polnička ve Křeslavicích č. 7. všichni: katolíci, okresi hřbitvanství: Ledčicko. Nepřevěti, nověti, dříve v přítomnosti předpřevěti, svatky, kromě svatky svatky, svatky předpřevěti.	katol.	22	22	22	22
		Antonie Vanhalová, narozená v Křeslavicích č. 6. okresi hřbitvanství: Ledčicko, maničelská dcera Josefa Vanhalova, polnička v Křeslavicích č. 6. a matky Barbory, dcery Martina Třísova, polnička v Křeslavicích č. 21. všichni: katolíci, okresi hřbitvanství: Ledčicko. Nepřevěti, nověti, dříve v přítomnosti předpřevěti, svatky, kromě svatky svatky, svatky předpřevěti.	katol.	23	23	23	23
		Barbora Kádlová, narozená v Křeslavicích č. 9. okresi hřbitvanství: Ledčicko, maničelská dcera Františka Kádla, polnička ve Křeslavicích č. 9. a matky Barbory, dcery Václava Věhovského, polnička v Lichošti č. 5. všichni: katolíci, okresi hřbitvanství: Ledčicko. Nepřevěti, nověti, dříve v přítomnosti předpřevěti, svatky, kromě svatky svatky, svatky předpřevěti.	katol.	23	23	23	23
<u>1903.</u>							
		Anička Urbanová, narozená v Křeslavicích č. 14. okresi hřbitvanství: Ledčicko, maničelská dcera Václava Urbanova, velníka ve Křeslavicích č. 14. a matky Kateřiny, dcery Františka Lebeda, vymláčenka v Turochově č. 11. okresi hřbitvanství: Ledčicko, všichni: katolíci.	katol.	22	22	22	22
		Kateřina Pospíšilová, narozená v Křeslavicích č. 5. okresi hřbitvanství: Ledčicko, maničelská dcera Václava Pospíšila, Kováře ve Křeslavicích č. 5. a matky Anny, dcery Václava Urbana, domkáře ve Křeslavicích č. 5. všichni: katolíci.	katol.	22	22	22	22

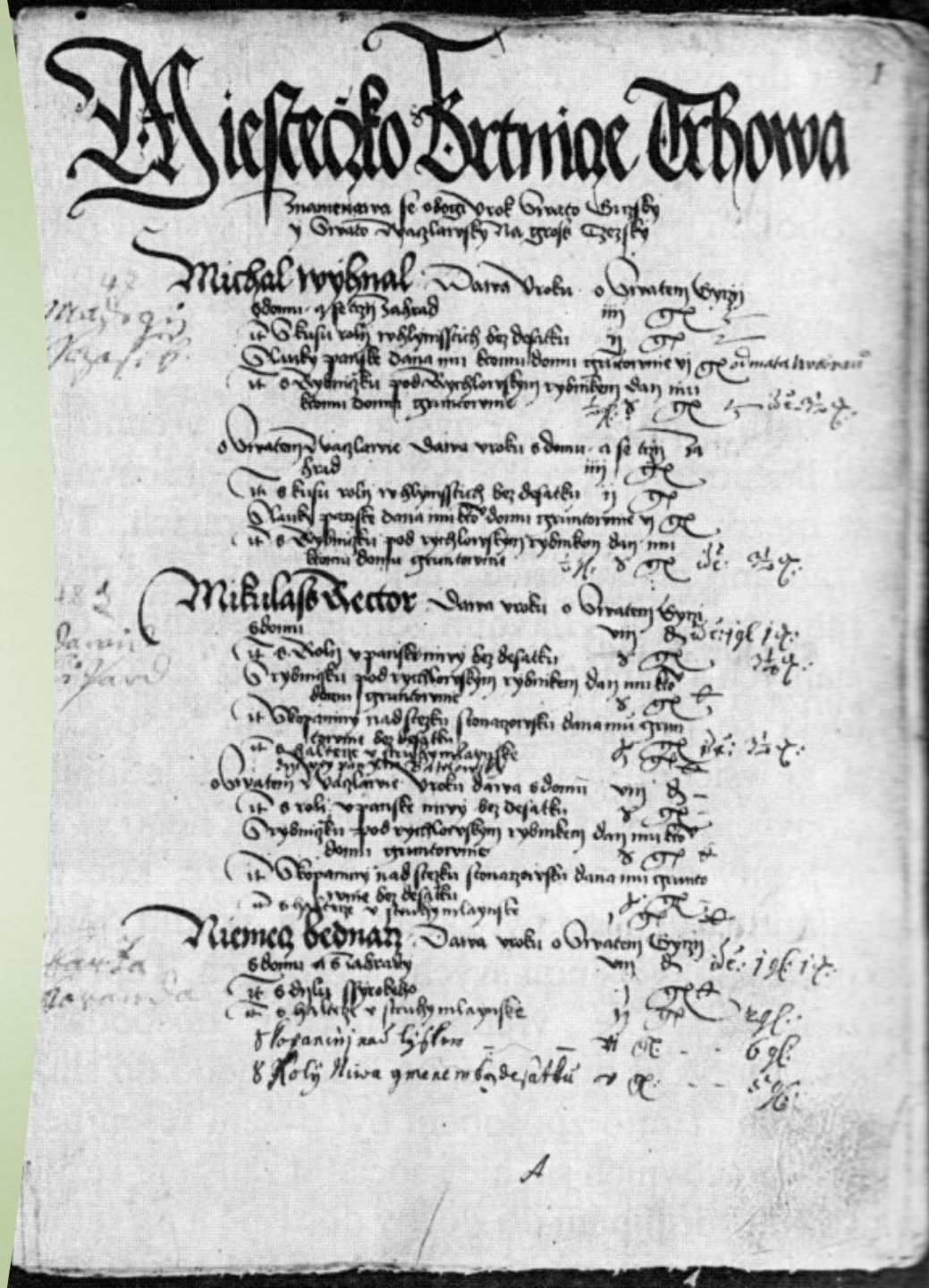
Matrika

Zemské desky

Knihy, které stojí na pomezí vnitřních a vnějších potřeb

- Urbáře – staroněmecky (sloveso urbaren = přinášet) – obsahují předpisy dávek peněžních, naturáliích a robot odváděných vrchnosti.
- Katastry (capitum registrum – capitasstrum – catastrum) – soupisy nemovitého (stavby, pozemky) majetku podrobeného berni: berní rula (1653-1655) – pro Čechy; lánové rejstříky (1669) – pro Moravu; tereziánský katastr, josefinský a stabilní katastr.

Formy dochování diplomatického materiálu

Originál

Koncept

Opis

Originál

- ▶ Takové vyhotovení písemnosti, které vzniklo z vůle a s vědomím vydavatele a bylo zajištěno prostředky k zajištění své právní platnosti (pečeť, razítko, podpis ...). Originálů může být několik (bylo vyhotoveno více exemplářů – např. kupní smlouvy). Každý originál je pravý (nemůže být falešný) – nepoužíváme pojem „pravý originál.“ Naopak „domnělý originál“ – listina, která se tváří jako pravá.

Koncept

- ▶ Předběžný náčrt listiny, předstupeň originálu. Není celý obsah, ustálené formule (tituly) se jenom naznačují. Koncepty v hojné míře až v novověku (u nás v 16. století). Dříve po napsání originálu byly zničeny, pokud byly vůbec napsány. Koncept nemusel vždy předcházet originálu.

Opis

- ▶ prostý (jednoduchý) opis – může vytvořit kdokoliv, použít k jakémukoliv účelu, nemá ovšem právní moc.
- ▶ ověřený opis - v právním životě nahrazuje originál (má stejnou platnost). Pořizovat mohou pouze osoby a instituce, které k tomu byly kvalifikovány:
 - ▶ vidimus – nižší titul opisu – jenom se potvrzuje, že opis se doslova shoduje se zněním originálů.
 - ▶ konfirmace (renovace, inserce) – vyšší úroveň ověřeného opisu – potvrzuje se nejenom správné znění, ale především právní obsah confirmované listiny (např. prodloužení platnosti).

Konfirmace

Wladislaus dei gratia Hungarie Bohemie Sclavoniae Croatiae Rame Seruie Galicie Lodomerie
nam liberalem se et gratiosam omnibus subditis suis sine difficultate exhibere sed eis sue Serenitatis gratias facillime
miliiter supplicatum quibus de benignitate Regia eis confirmare dignaremur gratias immunitates concessiones consuetudin
busque omnium vitio vacuus contineatur quarum tenor sequitur in hec verba. Nos Johannes dei gratia Bohemie Rex
in Castus ante Sanktshutem ac etiam in aliis notabilibus casibus sollicitate et fideliter prestiterunt tum quia eadem
in omnibus rebus simpliciter de quibus ipse Ungelam iuxta nam institutum solui debebat tenore presentium de h
Judeis et Jurati ac vniuersitas ibidem necnon et illi qui forum eiusdem loci cum rebus venalibus accesserint ea libertate
Illustri Karalo Charachom Choraue et Johannem Duci Carinthie filius nostris necnon Capitani Subannexi Iudi
impedire gravare seu alioqualiter molestare prout in dicta capitulatione scriptam et veniam grauissimam voluerunt euitare
secunde h[ic] [redacted] merer des Reichs vnd künig zu B
Reichensstem vnsern lieben getrewen mit vleysß gepeten sem v[er]n[un]ft In emen brief den In etrenem der d
get von Passaw gen Behem vber das Gemilde gegeben hat zu besitten verneuen vnd confirmiren gnediglich
Bekennen vnd tun kint offentlich mit disen brief allen den die In sehen oder hören lesen dar wir durch gena
migen Eine verstage strasse aufgerichtet vnd gemacht haben von Passaw her gen Behem vber das Gemilde so h
den Burgern gemamtlich auf dem Perz zu dem Reichensstem vnsern lieben getrewen mit rechter wissen vnd kint
zu Reichensstem gen sollen vnd welleit gen an dem tag vber Kaufmanckafft dar kint so sitzollen Sy in aller
gemamt schestten vnd allen amndn vnser vnd des Reichs getrewen vnd vndertanen ernstlichen vnd vestlichen be
getrewlichen schutzen schirmen vnd behalden vnd wer dander freuliche tate der sey in vnser vnghad vnd hün
tate vnd Burgern zu dem Reichensstem an alle immer nuse gewallen Mit vrlint ditz briefs versigelt mit vnser
obvstem tage vnser Reichs in dem trawanzigsten Jar vnd des kaysertumbs in dem gundlestten Jar da haben wir
her redlich erfunden haben solliche Ire gebete gnediglich erhört vnd haben darumb mit wolbedachtstem muter
graffen ist vnd geschriben stet gnediglich bestirget verneuet vnd confirmet besitten verneuen vnd confirmiren
weren solle vor aller memelich vnghindert Mit vrlint dises briefs versigelt mit vnser küniglichen man
vnser Reichs des Behemischen in dem sepunddreissigsten vnd des Romischen in dem dreyundtrawanzigst
Et si amatozum subiectorum nobis fidelium prosperitas comoda benignere respiciam⁹ et in augmento prosperitas ne
indefesse fidelitatis obsequia circa nos et Coronam Bohemie rerum experientia cognoscim⁹ clarissime Sane con
Iura has indulta libertates traças donationes et concessiones necnon approbatas et laudabiles antiquas confir

Vnější a vnitřní znaky

- ▶ Vnější znaky: psací látka, forma psací látky, plika, linkování, inkoust, písmo, korektury, rasury, grafická znamení, podpisy, kancelářské poznámky, příjemcecké poznámky atd.
 - ▶ Vnitřní znak: jazyk, listinné formule.
-

Dělení diplomatického materiálu (J. Mabillon)

- Listiny papežské.
- Listiny císařské (císařové a králové římsko-německé říše ve středověku).
- Listiny soukromé (Privaturkunde).

Dělení diplomatického materiálu (V. Hrubý)

- ▶ Listiny zeměpanské a zeměpanských úřadů (panovnické).
- ▶ Listiny papežské a papežských úřadů.
- ▶ Listiny biskupů a jiných duchovních institucí.
- ▶ Listiny měst, městských úřadů a měšťanů.
- ▶ Listiny šlechticů a svobodných osob.
- ▶ Listiny veřejných notářů.

Listinné padělký (falza)

- ▶ Falzum – listina, která nevznikla z vůle svého údajného vydavatele.
 - ▶ Moderní falzum.
 - ▶ Staré falzum.
 - ▶ Kancelářské falzum.

Dějiny diplomatiky

Předkritické období – praktický zájem kancelářů (zejména papežské od 12. st., kdy vznikly kancelářské instrukce), jak rozpoznat pravé listiny od falešných.

Italští humanisté ve 14. a 15. století – vytvoření první předpokladů pramenné kritiky jako základu kritického dějepisectví (Petrarkova kritika falešných rodových dokumentů habsburských; kritika Lorenza Vally „donace Konstantinovy“).

Bella diplomatica (**forensia - litteraria**)
–
soudní a vědecké spory o pravost listin.

- Spor mezi Mauriny a Bollandisty:

- **Daniel Papebroch** (1628-1714) v úvodním pojednání „*Propylaeum antiquarium circa veri ac falsi discrimen in vetustis membranis*“ napadl pravost právě nejcennějších maurinských listin. Na jejich obhajobu vystoupil roku 1681 Maurin **Jean Mabillon** (1632-1707) knihou „*De re diplomatica libri sex*“.

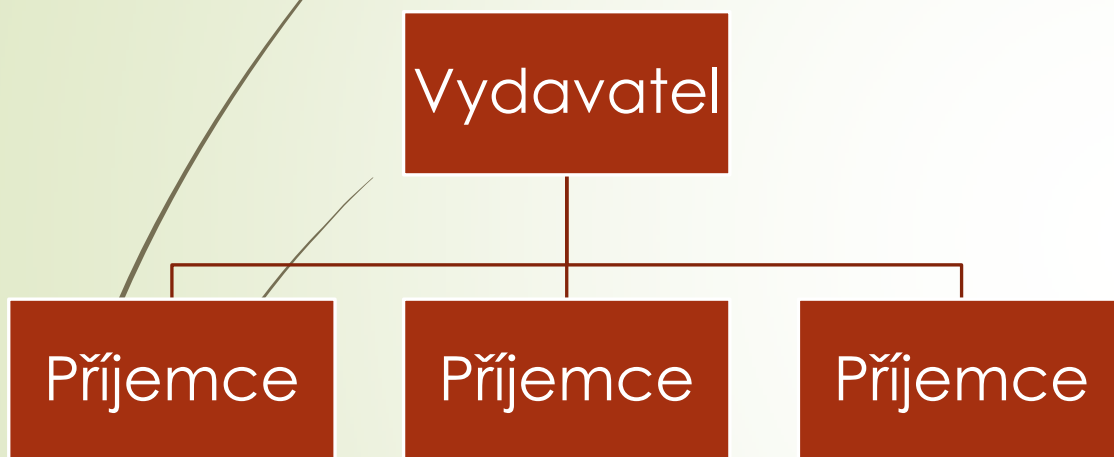
- Mabillon - především listiny staršího středověku, z nich pak zase takřka jen ty, které vydali panovníci frankomerovejští nebo francouzští; založil svou diplomatiku na srovnání vnitřních a vnějších známek listin; zvláště na písmo listin kladl velkou váhu, takže vytvořil současně i vědecký základ paleografie.

Dějiny diplomatiky

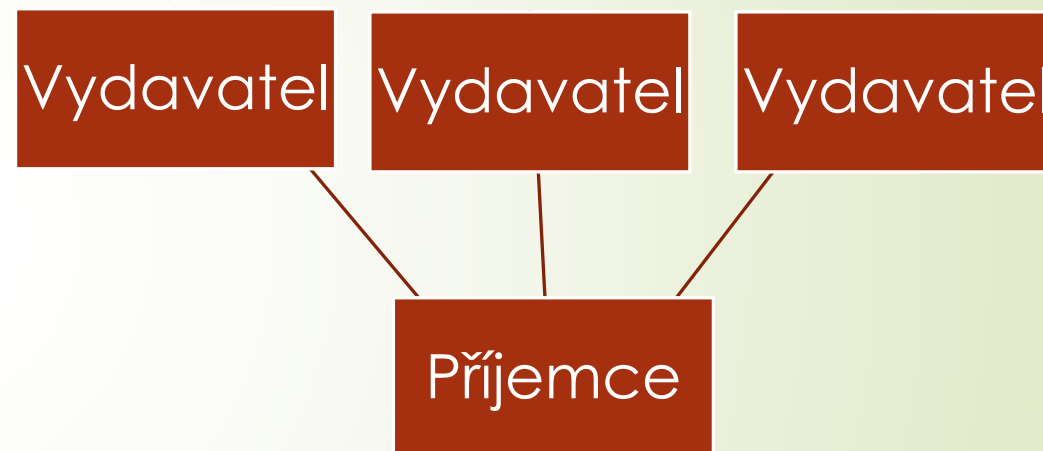
-
- ▶ **Julius Ficker** (1826-1902) - profesor v Innsbrucku; zaměření a přístup juristický: každá listina je individualitou sama pro sebe, a tak musí být vysvětlována; upozorňoval na časový rozdíl mezi samotným právním aktem a jeho zlistiněním (vzdálenost může být týdny, ale i roky). Do listin se mohly dostat údaje z předchozích ujednání. Nemusí to být falza.
 - ▶ **Theodor von Sickel** (1826-1908) byl prvním ředitelem vídeňského institutu (Institut für Österreichische Geschichtsforschung od roku 1854) a pak vedl i oddělení Diplomata v rámci Monumenta Germaniae Historica. Nová metoda – srovnávání slohu (stylu) a písma listin. Rozlišení vyhotovení na tzv. „kancelářské“ (vydavatelské) a „příjemecké“ – hlavní kritérium kritiky a zjišťování pravosti diplomatického materiálu.

Dějiny diplomatiky – 19. století

„Sicklova“ metoda srovnání slohu a písma listin

Sloh (styl) a písmo listin **od jednoho vydavatele pro různé příjemce** se shoduje – kancelářské vyhotovení

Sloh (styl) a písmo listin **od různých vydavatelů pro jednoho příjemce** se shoduje – příjemecké vyhotovení

Edice diplomatického materiálu

- Diplomatáře:
 - MGH Diplomata - [Digitální knihovna MGH](#)
 - CDB (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae et Moraviae)
- Regestáře:
 - RI (Regesta Imperii) - [Digitální databáze RI](#)
 - RBM (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae)
 - RBMV (Regesta Bohemiae et Moraviae Aetatis Venceslai IV.)
- [FONTES](#) - databáze českých středověkých (i novověkých) pramenů

Doporučená literatura

- ▶ ŠEBÁNEK, Jindřich, Zdeněk FIALA a Zdeňka HLEDÍKOVÁ, ed. Česká diplomatika do r. 1848. 2. nezm. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1984.
-